

PETER TAKÁČ

ČO DNES ZNAMENÁ ZOPAKOVAŤ LENINA?

O AUTOROVI

Peter Takáč, slovenský levicový filozof, publicista a prekladateľ. Zabýva sa problematikou ideológie, mj. např. Slavojem Žižekem. Publikoval ve "Středoevropském magazínu pro kulturu a politiku" *Political Critique* (anglická mutace polské *Krytyky politycznej*) nebo ve slovenském *Novém slovu*. V současnosti píše pro deník *Pravda* a pro kulturně-společenský blog *Pole*. Spoluorganizuje přednášky a diskuse na sociální a ekologická témata s názvem: *Debaty o (ľudskej) spoločnosti*.

To, čo spočiatku vyzeralo ako dobrá myšlienka skončilo katastrofou. Z predstavy o slobode a vysnívanom raji pre všetkých sa postupne vyklúla nová forma útlaku, prisvojenie si práva rozhodovať o iných, neskôr umelo vyvolaný hladomor a mnohé ďalšie, vytvorené katastrofy. Aj keď by sa to mohlo javiť inak, reč je o liberalizme...

Keď Adam Smith rozpracoval súvislosti medzi ekonomickými kategóriami tvoriacimi vnútornú stavbu ekonomického systému, chcel ukázať, ako môže osobný záujem prinášať verejný prospech. Postupná expanzia doiedla tento výrobný spôsob do monopolistického štádia a súperenie krajín až do podoby dovtedy bezprecedentnej svetovej vojny. Premena sociálnych vzťahov tu nadobudla totalitný charakter, pričom dochádzalo k širokému a radikálnemu pretvoreniu individuálneho a spoločenského života: ekonomika bola plánovaná a riadená štátom, informácie, ktoré dostávala verejná mienka sa starostlivo kontrolovali, dochádzalo k masovým

deportáciám obyvateľstva a vyludneniu celých oblastí. Charakter systému sa prejavil aj počas druhej svetovej vojny, napríklad keď Briti nepomohli obetiam hladomoru v Indii, vytvoreného ich vlastnou politikou. Napriek tomu, že z krajiny profitovali, odklonili svoje lode naložené pšenickou od bengálskych brehov, čo stálo napokon život 4,3 milióna ľudí.

Súčasný spoločenský rozdiel sú ešte väčšie ako tie, ktoré opisoval v 18. storočí Smith, pričom vedú k segregácii a návratom k prekonanému spoločenskému oddeľovaniu po ekonomickej, rasovej či náboženskej línii. Dogmatickí antileninisti nám popri kritike leninizmu neponúkajú odpoveď alebo cestu ako z tejto situácie von. Dôsledky októbrovej revolúcie 1917 sa považujú za dostatočne odstrašujúci príklad náhle zmeny spoločenských pomerov. Ostáva nám tak iba znášať všetko, čo sa deje, nerobiť si ilúzie a držať sa vlastného údely – nech je akýkoľvek, teda akýsi amor fati, ktorý káže Nietzsche: „Čo je potrebné, treba nielen znášať, ešte menej sa to smie skrývať -každý idealizmus je klamanie pred nevyhnutnosťou-, to treba, naopak, milovať...“ (1)

Ak považujeme takúto situáciu za beznádejnú a stratenú, mali by si prečítať dejiny ruskej revolúcie, kde jedny nepriaznivé podmienky striedali ďalšie. Začiatkom prvej svetovej vojny prevládal v Európe pocit konca civilizácie – svet bol utopený v krvi, ekonomicky zdevastovaný a zasiahnutý chudobou. Budúci vodca októbrovej revolúcie sa za takýchto okolností ocitol vo nečakanej situácii. Nielenže ním tak ako ostatnými otriasla správa o „Veľkej vojne“ a otvorenom boji imperialistických mocností, ešte viac nemohol uveriť tomu, že nemeckí sociálni demokrati (SPD) podporili cisára vojenský rozpočet, zatiaľ čo na druhej strane ich ruský líder Georgij Plechanov vyjadril podporu vojenským ambíciám cárskeho režimu. Socialistické hnutie sa tak prakticky rozdelilo na nacionalistickom zápale napomáhajúcom imperializmu. Šokovaný týmito udalosťami sa Lenin stiahol do švajčiarskeho exilu, aby tam hľadal spôsob ako pokračovať v boji.

Uvedomoval si, že politika si žiada viac ako len náhodilý, krátkodobý entuziazmus, ktorý následne zhasne. Nemožno ju redukovať ani na estetický vzdor v štýle festivalov a karnevalov, vyžaduje si reálne bojovné angažovanie sa za trepezlivú premenu dejín. Vzťah medzi dejinami a udalosťou, nutnosťou a náhodnosťou, štruktúrou a zlomom, sa preto musí zakladať na organizácii politiky trvácnosti.

Východiská pre ďalšie kroky hľadal Lenin v teórii. Ako vodítko malo tomuto filozofickému materialistovi paradoxne poslúžiť nové čítanie absolútneho idealistu G. W. F. Hegla. Za takého ho napokon označuje aj Fridrich Engels v práci Ludwig Feuerbach a koniec klasickej nemeckej filozofie (1886). Heglovu absolútnu ideu v nej považuje za stelesnenie ne-dialektického, abstraktne idealistického pojmu konca dejín. Pre Lenina však posledná kapitola Heglovej Logiky ako vedy, zaoberajúca sa absolútnou ideou, už nevypovedá tak o idealizme, ako o materializme, ktorého základ v sebe nesie. Pri jeho čítaní zisťuje, že „k idei ako pravde Hegel pristupuje cez praktickú, cieľavedomú ľudskú činnosť. ...že človek svojou praxou dokazuje objektívnu správnosť svojich ideí, pojmov, poznatkov, vedy.“ (2) Jednoducho povedané, akokoľvek sa myslenie javí odtrhnuté od reality, na začiatku muselo vyjsť z určitej interakcie s praxou, resp. bude musieť byť praxou overené. Prostredníctvom pohybu pojmov sa dostávame k pohybu reálneho sveta.

Tento spôsob porozumenia premene sveta sa nazýva dialektika, pričom ide o „štúdium protikladov v samotnej podstate objektov: nielen javy sú prechodné, pohyblivé, tekuté, ohraničené iba konvenčnými hranicami, ale taká je aj podstata vecí.“ (3) Vnútorne rozpory, ktoré sa tu spomínajú, pozoroval Lenin napríklad pri emancipácii utláčaných národov vnútri

dominujúcich ríš. Keďže vnímal rozdiel medzi šovinistickým nacionalizmom veľmocí Európy a národno-oslobodzovacími snahami v rámci nich, nebral tieto snahy len za masku nacionalizmu, ale v rámci dialektiky ich považoval za opozíciu voči globálnemu imperializmu. V tomto presvedčení zašiel dokonca až tak ďaleko, že v diskusii s Rosou Luxemburgovou netrval ani na tom, aby oslobodená krajina mala komunistickú vládu. Okrem toho napádal i pan-slavizmus, ktorý spájal s ruským imperializmom a útlakom etnických menšín. (4) Je preto paradoxné, ak dnes Ukrajinci hromadne rúcajú jeho sochy na znak oslobodenia sa od Ruského útlaku.

Podpora národno-oslobodzovacích bojov tvorí zrejme najoriginálnejšiu časť Leninovej politickej teórie (myšlienky k práci Imperializmus ako najvyššie štádium kapitalizmu prevzal od Nikolaja Bucharina a rozvinutím Marxových ekonomických teórií; ideový impulz o ruskej variante socialistickej revolúcie od Nikolaja Černyševského), ktorou o tri až štyri desaťročia predznamenal získanie nezávislosti Indie či africké hnutia za nezávislosť. (5) Zároveň pritom zdôrazňoval, že „všetky komunistické strany by mali zabezpečiť priamu pomoc revolučným hnutiam medzi závislými a nepriviligovanými národmi (napríklad Írsku, americkým černochoch atď.) a v kolóniách.“ (6) Dialektický prístup však nevzťahoval iba na mocnosti - vystupoval aj proti pan-islamizmu napriek tomu, že sa staval proti britskému imperializmu na Blízkom Východe.

Dialektická metóda je prítomná už v Kapitáli, ako o tom píše Marx v jeho úvode. Na to, aby Lenin porozumel tomu, čo táto metóda predstavuje, si musel prečítať Heglova –už spomínanú- Logiku a Encyklopédiu filozofických vied. Na základe toho potom vyhlasuje, že až po ich preštudovaní a pochopení možno pochopiť Kapitál a najmä prvú jeho kapitolu. (7). Heglova myšlienka, že „pohyb pojmov odráža pohyb objektívneho sveta“ sa premieta do Marxovej analýzy hodnoty, obsahujúcom vnútorné protirečenia, ktoré jej javová forma zakrýva.

Na základe dialektiky sa Lenin vymedzil voči Karlovi Kautskému. Podľa toho totiž stačí čakať kedy dôjde k posilneniu demokratickej revolúcie, čím sa dosiahne spoločenská a volebná väčšina, ktorou sa následne bude môcť realizovať socialistická revolúcia. Treba byť tak iba trpezlivý a moc spadne do náručia socialistov sama ako hnilé ovocie. Takýto postup je však otázný, keďže kapitalizmus stojí nie na zachovaní, ale práve na neustálej premene sociálnych a výrobných vzťahov (Marx: „Buržoázna epocha sa vyznačuje, na rozdiel od všetkých ostatných, ustavičnými prevratmi vo výrobe, neprestajnými otrasmi všetkých spoločenských vzťahov, večnou neistotou a pohybom.“ (8)) a ťažko tak môže dôjsť k vyostreniu rozporov výrobných síl s výrobnými vzťahmi. Krízy sú pre obnovovanie sa kapitalizmu konštitutívne.

Pre Lenina sa premena buržoázne-demokratickej revolúcie na revolúciu proletársku netýka organického vývoja či vystupňovania nastoleného smeru, ale vedomého zasiahnutia do historicko-spoločenských podmienok tvárou v tvár katastrofe. Ide skôr o voluntaristický, než deterministický proces. Nehovorí o prechode od jedného štádia k ďalšiemu, pretože samotný pojem štádia spochybňoval. Aj tu vychádzal z Hegla, ktorému podľa neho šlo o „boj proti zabsolutizovaniu konceptu zákona, voči jeho zjednodušeniu, voči jeho fetišizácii.“ (9) Lenin si uvedomoval, že každý teoretik narába s historicky podmienenými pojmami, ktoré možno spochybniť. To platí aj pre pojmy historických štádií (primitívny komunizmus, otrokárska spoločnosť, feudalizmus, kapitalizmus...), prebrané marxistickou tradíciou, ktorých zákonitý vývoj možno nahradiť iným, ktorý viac zodpovedá danej realite. Máme teda možnosť upresniť či nanovo zdefinovať význam týchto pojmov na základe novej reality. To potvrdzuje aj György

Lukács, keď dodáva, že, aj keď pracoval ako s teóriou, tak s praxou, „pre Lenina bolo vždy prirodzené uprednostniť prax“. (10)

Ak to zhrnieme, môžeme povedať, že Lenin síce uspel s dialektikou v prípade zmeny svetovej politiky, či pri podpore postoja práva národov na sebaurčenie, nedokázal to však už v prípade avantgardnej strany. Napriek tomu, že sa táto koncepcia vďaka spontánnej kreativite más zdola modifikovala, úloha strany ostala zachovaná z definície diela *Čo robiť?* (1902). Samotná strana totiž ostala nemenným monolitom.

1

Nietzsche, F.: *Ecce homo. Ako sa človek stane tým, čím je.* Bratislava: IRIS, 2004, 37.

2

Lenin, V. I.: *Filozofické zošity.* In: Holata, L. (red.): *Antológia z diel filozofov. Marxisticko-leninská filozofia.* Bratislava: Nakladateľstvo Pravda, 1977, s. 657

3

Lenin, V. I.: *Conspectus of Hegel's Book Lectures On the History of Philosophy.*
In: <https://www.marxists.org/archive/lenin/works/1915/cons-lect/ch02.htm#ion>.

4

Lenin, V. I.: *Socialism and war.* In:
<https://www.marxists.org/archive/lenin/works/1915/s+w/ch02.htm>

5

Anderson, K. B.: *The Rediscovery and Persistence of the Dialectic in Philosophy and in World Politics.* In: Budgen, S. – Kouvelakis, S. – Žižek, S. (eds.): *Lenin Reloaded. Toward a Politics of Truth.* Durham and London: Duke University Press, 2007.

6

Lenin, V. I.: *Draft Theses on National and Colonial Questions. For The Second Congress Of The Communist International.* In: <https://www.marxists.org/archive/lenin/works/1920/jun/05.htm>

7

Lenin, V. I.: *Filozofické zošity.* In: Holata, L. (red.): *Antológia z diel filozofov. Marxisticko-leninská filozofia.* Bratislava: Nakladateľstvo Pravda, 1977, s. 647

8

Marx, K.: *Manifest komunistickej strany.* In: *Vybrané spisy v piatich zväzkoch 1.* Bratislava: Nakladateľstvo Pravda, 1977, s. 361

9

Lenin, V. I.: *Conspectus of Hegel's Science of Logic – Book II (Essence).* In:
<https://www.marxists.org/archive/lenin/works/1914/cons-logic/ch02.htm>

10

Lukács, G.: *Lenin: A Study on the Unity of his Thought.* In:
<https://www.marxists.org/archive/lukacs/works/xxxx/lenin.htm>

